

Марија ЦРНИЋ - ПЕЈОВИЋ

ТРАДИЦИЈА И ЕТИЧНОСТ У СТИХОВИМА БОКЕЉА ИСЕЉЕНИКА

Кључне ријечи: Бока Которска, миграције, Сједињене Америчке Државе, Српски језик, мајка, Бадњи дан, Божић.

Проблем исељеништва је неисцрпна тема која је предмет интересовања истраживача различитих научних дисциплина. Самим тим и приступ овом проблему се може посматрати из више углова.

Узрок и последица, било групних или појединачних одлазака у емиграцију, што по правилу проузрокује промјене у виду асимилације и адаптације, уз обавезну повезаност са матицом у нашим истраживањима се то веома јасно огледа кроз стихове Лазара Симова Ђурића. Овај материјал је, поред осталог, и потврда идентитета националног и вјерског заноса исељеника и јаког утицаја десетерачке традиције коју је пјесник понио из завичаја и уткао у своје пјесме.

О исељеништву Црне Горе објављено је више радова¹ у којима је фрагментарно обрађено исељеништво

¹ Ђ. Пејовић, Исељавање Црногораца у XIX вијеку, Титоград 1962; В. Гојнић, Црногорци у Америчким рудницама, Цетиње - Београд, 1999., исти, Црногорско

Боке Которске из које је највећи број исељеника а преко које је одлазио највећи дио исељеника из Црне Горе у прошлости.

Узроци миграције су разноврсни: историјски, политички, економски, етнички, психолошки и други. Многи се међу собом преплићу.

За нешто више од вијек и по колико траје бројније исељавање из Боке Которске, али и ширег простора, исељеништво можемо сврстати у два периода: до и после Другог свјетског рата. У првом периоду нарочито крајем XIX и почетком XX вијека социјалну структуру исељеника чине земљорадници и сточари, уз извјестан број помораца. Тридесетих година XX вијека овима се прикључују и занатлије. У овом првом периоду узрок миграције је превасходно економски, али има и извјестан број емиграната који су се исељавали из родног краја због политичких или историјских узрока-прогона власти или после угушавања буна и устанака. Социјалну структуру исељеника после Другог свјетског рата чине у већем броју исељеници са средњим, вишим или високим образовањем, знањем језика, бар дјелимично, земље уселења. Првих година после Другог свјетског рата велики број исељеника чињели су војна лица која су рат провела у заробљеништву ван земље и политички емигранти. Крајем XX вијека нови талас исељавања чини емиграција настала усљед историјских збивања на просторима бивше Југославије, а Бока је многим била прелазна, односно етапна територија.

Аутор пјесама које су предмет обраде припадао је првом периоду исељеништва, јер је завичај напустио крајем XIX вијека. Исељеници тог периода, преко 90% прве зараде су стицали радећи у рудницама, шумама, плантажама. Неки су после успјевали да нађу послове који су доносили већу зараду и који су били подношљивији. Извјестан број исељеника исказао се на публицистичком, новинарском и књижевном пољу. Њихов рад није обрађен ни вреднован ни са једног аспекта, већ само фрагментарно. Нешто више података дато је о раду Вељка Радојевића из Херцег Новог који се писањем и сакупљањем народног усменог стваралаштва бавио и у завичају, а који се иселио у Сједињење Америчке Државе да би избјегао хапшење од стране аустријске полиције

исељеништво, Цетиње, 1997.; Зборник радова - Исељеништво народа Југославије, Загреб 1978., М. Црнић, Прилог о економско - миграционим кретањима из луштичке општине, Зборник радова из науке, културе и умјетности „Бока” 8, Херцег Нови, 1976, 233-238; иста, Архивски подаци о миграцијама из херцегновске и луштичке општине током XIX и XX вијека, Историјски записи, Подгорица 1995., 150-173 и други радови.

због свог књижевног рада.² Поред њега књижевним радом, у исељеништву, бавио се и Нико Мусић с Пода и Лазар Симов Ђурић са Игала. Публицистичким и новинарским радом бавили су се и исељеници Марко Куљача из Будве и Петар Мрачевић из Суторине, који су своје радове објављивали и прије Другог свјетског рата, али највећи број послје.³

Предмет овога рада је збирка пјесама Лазара Симова Ђурића коју је објавио 1903. године у Сан Франциску.

Лазар Ђурић је православац, Србин из Боке, који је у дјетињству и младости слушао о кривошијским устанцима, херцеговачким бунама, о забрани ношења и заплијени оружја, чак и трофејног и украсног; о херцеговачким избјеглицама којих је у херцеговско-рисанском крају у његовом дјетинству било неколико хиљада, па је вјероватно са избјеглом дјецом ишао и у школу на Топлој гдје их је био највећи број. Слушао је и читао о Црној Гори и Србији, од којих се очекивало да поведу поробљени српски народ и донесу му слободу, као и Бокељима који су били под аустроугарском владавином. О љубави према слободи, отаџбини, своме народу, о части, научио је у родној кући од мајке и слушајући од старијих сродника и гуслара, народне пјесме и приче о прошлости. У Српској морепловској школи у Србини (Херцег Нови) поред осталих, предавали су му и Симо Матавуљ, Томо Крстов Поповић и Ристо Ковачић.⁴ Сва та сазнања из родног краја понио је у „нови свијет”, гдје је већ било хиљаде његових земљака који су у туђи свијет стигли са истим циљем и борили се са истим тешкоћама.

Ђурићи су дошли у херцеговски крај крајем XVII вијека из Зубаца (Херцеговина) и населили се на Мокринама (Херцег Нови) гдје су добили земљу.

Четврта генерација Ђурића са Мокрина се раселила. Јоко са два брата иселио се у Љубомир (Херцеговина) од којих се један број послје Другог свјетског рата настанио у Сарајеву, а деведесетих година XX вијека населили се у Херцег Нови и Никшић. Један дио живио је и живи у Требињу. Тодорови потомци остали су на Мокринама. Неки од његових потомака послје Другог свјетског рата населили су се у Херцег Новоме и касније у Београд, па је посљедњи Ђурић на Мокринама умро 1970. године. Тада се Марко са пет синова населио на Игало,

² М. Злоковић, Вељко Радојевић, књижевници фолклорист, Зборник Бока 11, Херцег Нови 1879., 301-323.

³ Наведени радови М. Злоковић, В. Гојнић, Црногорци у америчким... М. Црнић Пејовић, Историјски записи.

⁴ О предавачима у Српској морепловској школи види рад. М. Злоковић.

крајем прве половине XIX вијека. Ђуриће, као и многе друге у Боки није мимоишао вал миграције, па се знатан број њих иселавао. Из шесте генерације Ђурића која је била најбројнија мушким члановима - њих двадесет и девет, од којих је деветнаест дочекао пунољетство, дванаест њих је иселило у Америку. Јово Ђурић, који се родио на Мокринама и са оцем преселио на Игало имао је седам синова од којих је један умро као дијете, а у Америку су отишли: Марко, Душан, Урош и Илија, а Видо у Одесу. Илија се вратио на Игало и од њега је данашња девета генерација Ђурића на Игалу. На Аљасци је Марко, по сачуваном казивању у породици, имао „пету по реду бараку” у рудницима злата. Значи он је имао закупљен терен и своје људе који су радили у рудницима, а којима је обезбијеђивао зараду, храну и смјештај. У том послу окупио је своје најближе: браћу, рођаке, комшије из завичаја. Неки подаци говоре да је имао два рудника на Аљасци што је недовољно аргументовано, имао је печат са натписом „Marko Chiurich” који је утиснут на Новом завјету, примјерку који је Јово Шпиров Ђурић донио као поклон са Аљаске у Љубомир.⁵ Након Маркове смрти 1917. године руднике је наследио његов брат Урош (према сјећању њихових потомака) који је са њим радио на Аљасци, а уштеђевина је подјељена између родбине, јер ни један од браће који су радили на Аљасци није се женио, сем Илије који се вратио у родни крај. За брата им Вида, за којега се зна да је живио у Одеси, не зна се да ли се женио, да ли је имао потомака, и да ли је умро и када, у Одеси или негдје друго. Од Ђурића рођених на Игалу, поред поменутих у исељеништву је био и Владимир (Лука) али се послје извјесног времена вратио и населио на Савини (Херцег Нови) гдје је саградио кућу. Јанко рођен на Игалу 1865. године са синовима Глигом и Јованом, кћеркама и женом иселио се у Јохансбург. Родбина нема података о њиховој даљој судбини, осим да се Глиго оженио црквињом. Туторство храма св. Арханђела Михаила из Херцег Новог примило је 1931. године, од наших исељеника из Јохансбурга, новац за „урес овог храма”. Међу приложницима је и Јанко Ђурић.⁶

⁵ Јово Шпиров Ђурић се у Љубомир доселио око 1878. г. са женом Маром и кћерком. Четири пута је одлазио и враћао се из Америке, гдје је радио у рудницима на Аљасци. У Љубомиру је саградио кућу, штале, млин, ступу, гувно, кантину, купујући земљу златом који је зарађивао у Америци. Код куће би остајао и по двије године унапређујући имање и сам зидајући, јер је био зидар. Сакупљао је, али и лично дао прилоге за обнову цркве св. Петра у селу Подворима 1893. г. Умро је након кратког времена по последњем доласку из Америке 1896. г.

⁶ Државни архив Црне Горе Цетиње, Архивско одјељење Херцег Нови, црквени архивски фонд, 1931. г. сиг. 54.

Симеон (Симо) Ђурић са оцем Марком и четири брата населио се, као што смо навели крајем прве половине XIX вијека на Игалу. Брат му Петар живио је и радио у Њу Орлеансу гдје је и умро. Симо је био зидар - предузимач, са оцем и братом Јовом, саградио је кућу у Игалу. Радио је по Боки и Црној Гори.⁷

У породичној кући на Игалу рођен је први Симов син Лазар 1867. године, као и други Васо и трећи Петар који је умро као дијете. Лазар је у Америци прво радио као рудар, а затим отворио трговачку радњу у Сан Франциску. У својој збирци пјесама издатој у Сан Франциску 1903. године пише да је по наговору пријатеља особито школског друга Вељка Радојевића објавио ову збирку, „ја сам се устезао, јер нијесам полазио више школе од херцеговске (Задужбина Бошковић - Ђуровић - Лакетић) па и оно што сам ту научио, пребивајући по далеким туђим земљама некијех седамнаест година, сам заборавио и прилично зарђао у језику, особито у граматичи“.⁸ Лазар је би ожењен, али није имао дјеце. Умро је 1950, године и покопан у туђини, а не у свом родном крају како му је увијек била жеља.

*„Тамо на крај Јагран - јуџа
Има заљев тје вијуџа
Све до ушића бокељскоџа
До подножја Ловћенскоџа
Тамо желим крочић ноџом
И оставић моје костии -
Америци рећи „с Боџом” -
Благодарим ал’ ојросић!“*

Пјесма носи наслов „Моја жеља” а написана је 15. фебруара 1908. године у Сан Франциску.⁹

Прву збирку пјесама Лазара Симова Ђурића, која је предмет нашег интересовања објавило је уредништво „Слободе” у Сан Франциску, Калифорнија 1903. године ћириличким писмом, под насловом Пјесме Лазара Симова Ђурића. У десном горњем углу је текст „Посве-

⁷ Братство Ђурића - родослов који су написали Момир и Жељко Ђурић, Херцег-Нови 1995.

⁸ Пјесме Лазара Симова Ђурић, Сан Франциско 1903. г.; Задужбина Бошковић - Ђуровић Лакетић је Српска морепловска школа у Србини (Херцег Нови) која је отпочела са радом 1858. г. са предавањима на матерњем језику, иако је тада језик у школама, администрацији и судству био италијански.

⁹ Ово је једина пјесма која се помиње у овом раду, а није објављена у Збирци из 1903. која је предмет овога рада. Пјесма је објављена у „Боки” великом илустрованом календару за 1911. годину, Котор, 1910, 61.

ћене српској омладини”. Друга збирка пјесама изашла је под насловом „Под земљом у Америци”, како гласи и једна његова пјесма штампана у првој збирци 1903. године. Пјесму из прве збирке „Бокелјев сан на Бадњу вече” Вељко Радојевић је драматизовао и објавио у Сан Франциску 26. II 1904. године. Сва наша исељеничка друштва (мисли се на само на бокелјска) приказивала су ову драматизовану пјесму. Маја 1909. године поново је у Чикагу објављена ова позоришна „слика у једном чину” јер је прво издање било веома брзо распродато, као и збирка пјесама из 1903. године.¹⁰

Нашу пажњу усмјерићемо на прву збирку пјесама јер већи дио пјесама из ове збирке поново је објављен у каснијим издањима.

На крају ове Збирке аутор се обраћа „Читаоцима” те сазнајемо да је већ до 1903. године седамнаест година боравио у Америци и да је највећи дио пјесама, из Збирке, објављиван десетак година раније у „Слободи”, а један број да је настао приликом „неких пригодица уписаних у албум, слику или књигу споменицу мојим пријатељима; осим једне нађене у рукопису међу старим прашњавим хартијама као и најпрве и најпотоње у књизи”. Најпрва „Под земљом у Америци” у којој је „у блиједим потезима нацртан рударски кукавни живот у утроби земљиној, за то ваља (ваљда) да је и растурена у два пута по 1000 примјерака међу нашим народом у Америци”.

Прва из збирке носи наслов „ПОСВЕТА”, а посвећена је отаџбини и српској омладини:

*„Мученичкој отаџбини
И харношћу посвећујем
Милој српској омладини”*

.....

*„Омладино, будућности наго!
Та њрени се, ња за слоџом сини
Српство нам је канда сан с владо”.*

а завршава

*„Судићеш ми њеро њо њисању
И разумјет њивоџ Србина Лазу!”*

Навели смо на почетку рада која су све историјско - политичка збивања дешавала се у родном крају Лазара Ђурића у његовом дјетинству и младости и каква је све сазнања и васпитне утицаје понио из завичаје и родне куће са којима је остао нераскидиво везан, као сви исељеници, посебно они који су из родног краја кренули кад и он,

¹⁰ М. Злоковић, н.д.

крајем XIX вијека. Све наведено имало је неизбрисивог утицаја на његове пјесме у којима се помиње краљ Никола, краљ Милан Обреновић, Његош, св. Сава, Цар Душан, Милош Обилић, Краљевић Марко, Југ Богдан, Мандушић Вук, хајдуци, Синђелић, гуслар Филип Вишњић, бројни српски пјесници његовога доба.

У пјесми „КЊАЗУ НИКОЛИ” - (приликом добијања краљевског наслова - наводимо дио од педесет и шест стихова, сазнајемо како исељеник из Боке доживљава власт краља Николе, његову улогу у политичком животу, о којој је имао сазнања из бројних вијести које су стизале до Ђурића, али вјероватно из књижевних дјела краља Николе која су била позната исељеницима, као што је био Лазар Ђурић, али и ширем кругу, који се са њима упознавао преко својих културно просвјетних удружења.

*„Краљевски наслов свечано ѿрима
Никола Први - највећи Срб!”*

.....
*„И рече, љубећ Немањин зрб:
„С Косова Поља, из крви вреле
Вила тје диже, ѿредаде нам!”*

.....
*„Двијестиа љетиа од како краси
Орао српски Њежошев дом!
А четрдесет ѿ ево већ да си
Заједно са мном душману зром!”*

.....
„Сви ћемо с ѿобом, свијетли Кнеже!”

.....
*„Сви ћемо с ѿобом ѿведеи нас!”
Ко не би с ѿобом, не би ни с Богом,
Он није Србин - оно је црв,*

.....
„Живио Кнеже, на много љетиа!”

.....
*„Срби тии кличу из Новога Свијетиа
Срдаица њиних ѿо је одјек”.*

Бројни стихови посвећени су слободи, који прижељкује свим Србима који су под туђом влашћу па и својим земљацима. Посебно су значајни стихови у којима види узрок и посљедицу између пјесништва и слободе што казује и о вишем културном нивоу нашег аутора који показује широко познавање писане књижевности свога народа, а не само народне усмене књижевности.

„Зар би нако њројјевала лира
Змај Јована, Сима Сарајлије,
Костих - Лаза, Врлоџ Љубомира
Војислава и Бана Маџије,
Да слободни вазудх не дисаху?”

Како још има много Срба који су под туђом влашћу, он подстиче да се и они ослободе:

„Зашто, хери, из крај Божијег шрона
осоколи два српска владара!”

„Слобода је Српству негда сјала
Када лоза Немањина влада,
Ал' је она на Косову њала,
Само остја једна мала нада,
.....

Ту остјала, Српство обасјала,
Те данас сунце зрије - Србије двије!”

.....
„Ах! Ловћен је њонос Србадије,
.....

Ах! Ловћен је Парнас њоезије
Ах! Ловћен је лежло Петровића
.....

Горд сѡменик Њеџошеве душе;
Он је вјечни слободар -
Себи џосѡдар!....” ¹¹

Култ Светога Саве је веома заступљен у пјесмама:
„Свети Саво, душо даровића!

.....
„Да ше небо није српству дало,
Пре Косова српство би нам њало
.....

Свети Саво, свуд је Твоја слава
Гђе Срб живи и џдје обиијава;
.....

Па и амо џдје слобода влада
Слави Тебе Србадија млада!” ¹²

¹¹ „Спјев богињи слободи, српској слободи и српскоме листу СЛОБОДИ, приликом „ступања у пету годину”

¹² Пригодом светосавске прославе Српско-Црногорског Доб. Лит. друштва год. 1897.

О јединству међу Србима, као и односу Срба и Хрвата бавио се Лазар Ђурић у својим пјесмама:

*„А у кући Срба борца
Зависти брацка с’уђњездила
Сем једнога Црногорца -
Све неслога разбрајшила.*

.....
*Нема оног српског сјаја
У погледу вјере, храма,
И хришћанских обичаја!”¹³*

.....
*Ко је кривац да наше Србинство
Никад постоји не може јединство*

.....
Себичности је свему томе крива!

.....
*Себичности је Хрватиа овила
И љубав му брацку утјовила*

.....
*Воле чути хоћу на мунару
Нег брадајош поја на оштару
Мрско им је Срба видјети игдје
Криво гледе на равно Цетиње
Воле видјети из Африке Црнца
Него свога брајца Црногорца*

.....
*Себичности је зрна наша мана
Особито измеђ великаша
Лед нас бије с Ловћена, Авале
Што су бедем за туђе навале,
један другом одјек не одзива
Брај се с брајом више не целива
И ближи је Пекинџ Петрограду
„Свак би хитио да зайовједа
Свак не може носити круну царску.*

.....
*Милана је себичности зањела
Из брајскога кола однијела*

¹³ „Наше мане неоправдане”

Са Словеном браћом измири се
 Са Црногорцем браћом зајри се
 Реци браћу сјоразумимо се
 Сјојимо се сјединимо се,
 Ради среће, ради блажостиња
 И слободе цијелога Балкана!"¹⁴

Стиховима који слиједе обраћа се краљу Милану и политици Србије, због политичке одређености према Аустрији, јер Лазар Ђурић у својим пјесмама једнако заговара борбу против Турака као и против Аустроугарске под којом стеће његов родни крај - Бока. Он у једној пјесми за себе каже:

„Ја сам Србин из Боке Кошорске
 Ал' сам ускок владе аустријске”¹⁵

О односима Срба и Хрвата у Далмацији - Боки исказао је кроз пјесму „На гробу Јована Сундечића”. Дио пјесме написао је у виду тужбалице. Говорећи о умрлом пјеснику поред осталог каже:

„Служио си милом Српству
 Часном крсту,

.....
 Гајио си љубав тврду
 Ловћен брду!

.....
 Рјечју, пјесмом и у прози
 Браћској слози,
 Љубав сијо да се воле,
 Ајосиоле!

.....
 Гдје те носе вјечној кући
 Јецајући;
 Слегла с бјеше китиња веља
 Срб-Бокеља!
 Изасланство Црне Горе
 Браће крвне

.....
 Ал Хрвати ти не бјеше
 Доћ'не хитјеше!

.....
 Тако ли се зајам враћа

¹⁴ „Себичност је свему томе крива”

¹⁵ „Бокељски ускок и Америчка вила”

*Дивне браће
Пружо си им брајско цв'јеће
.....
„Нема Срба! одзив даше.
„Све је наше!”
Увр'једише језик, име
И светиње!
А ти уста ко'лав љути
Па ујути
Старчевићу ст'р'јелу једну,
Нејоб'једну!
Ти ојроси њином б'јесу
Без мајке су!
Под маћехом зајени,
Разблужени!”*

За њега нијесу сви Хрвати какве их је у наведеним стиховима окарактерисао, а који су одраз политичких борби између српских и хрватски странака у Далмацији тога времена. У пјесми „Жалопојка” (приликом погребна Ђура Матуловића 15. јуна 1899. године, Србина - католика из Брача „који је био добар Србин, ваљан пјевач и веома мио друг у веселом друштву и иначе ради чега је био уважен и поштован уопће, а особито код Срба у Сан Франциску. Умро је млад тек ако је навршио 25-ту годину” пише аутор у напомени ове пјесме. На гроб младог Матуловића дошли су и донјели цвијеће:

*„Словенскога Друштва другови први
Српскога Клуба браћа по крви”...*

Значајни чинилац у очувању свог народног индентитета пјесник види у обнови и развоју просвјете и очувању свога језика и писма.

„Просвјетом нам име прославити”....¹⁶

*„Цјеливајте она свети слова
Свети слова ћирилова”...¹⁷*

У том смислу обраћа се и родитељима исељеника:

*„Научимо дјецу нашу
Мајеринским зворењем
Срб - језиком оченашу!”
„Има дјеце што не знају
Српски језик прословићи”...¹⁸*

¹⁶ „Србину”

¹⁷ „Пригодом свето савске...”

¹⁸ „Мане наше неоправдане”

У пјесми поводом педесетогодишњице рада Јована Сундечића хвалећи пјесничке и родољубиве врлине слављеника истиче као позитивну страну његовог рада и:

*„Дјелом р'јечју жајо је
Понос српски, језик, име”...*

па наставља о понашању аустриских власти у нашим крајевима према матерњем му језику:

*„И Турчин је бољи, би'во
Бар нам није језик њиц'о”...*

- У „Напијалици” за свадбеним столом Шпира Радуловића поред бројних жеља младом брачном пару зажелио је

*„Красне кћери, узоритије момке,
а од ових ојетџи њојомке.
Да џоворе српски језик чистџи”...*

Говорећи о првим сазнањима у дјетињству које је сазнао од мајке поново истиче свој матерњи језик:

*„Слушајући српске ријечи
Шџо их мајка изџовара”¹⁹*

Истичући потребу очувања свога језика и његов значај, он реално сагледава и потребу да се у иселјеништву научи енглески језик, јер је по њему то била једна од најтежих препрека које је требало савладати по доласку у Америку

*„Гдје му не знаш рода ни језика
У џоме баи мука велика.
Треба џеби свом снаџом радџиџи
За енглески језик научџиџи”*

па на духовит начин описује учење и изговор енглеских ријечи:

„Он је џврђи од свакоџа камена,

.....

*Енглез збори к'о безуба жена
Би рекао да жваче сијена*

.....

*Да би хџиџо с њиме џоворџиџи,
Обје џи'усне ваља џрикуџиџиџи,
Међу зубе језик задржџиџи,
Ако мислиџи џџоџођ заусџиџиџи”²⁰*

¹⁹ Пјесма?

²⁰ „Под земљом у Америку”. Под Америком обично се мислило на територију Сједињених Америчких Држава, иако је овај појам био у употреби за Сјеверну и Јужну Америку.

У пјесми од стотетрдесет стихова „Под земљом у Америци” која је, као што смо већ навели продата два пута по 1.000 примјерака, и по којој друга Ђурићева збирка носи наслов, је кроз стихове реално приказан живот исељеника, од његове прве мисли да крене „трбухом за крухом првим данима у туђини, животу и раду исељеника рудара, уз дужно поштовање према земљи која их је примила. Пјесма реално осликава животни пут наших исељеника у другој половини XIX и почетком XX вијека, јер је и сам аутор прешао тај трновити пут. У пјесми су и препоруке и опомене будућим исељеницима:

*„Да покажем мојим земљацима
Как’ живимо у овим земљама
Јер не знаду што ми овдје знамо
И мене је ђуста жеља вукла*

.....
*Амо доћи и ископати злато
Па се враћати на рођена врати*

.....
*Те се кајем што сам учинио
И лијеу Боку оставио
И ломим се кроз ове планине
И под земљом у мрачне јамине”....*

Отпочети радити, и као рудар сматрало се имати среће, а кад тај посао започнеш:

*„Таг ћеш видјети прије смрти своје
Како ћине јадно ти’јело твоје
Јер је „мина” кућа наопака
Од тамнице баш је зора свака...”*

Описујући услове рада под земљом наводи недостатак „одуха” - „На машину дају ти ваздуха”. Рад се одвија без застоја „Руке раде нигде не патишу”, а плућа страдају од „Дима отровнога” и од „ђајина, праха бијелога”. У прољеће појављује се и вода у рудницима па

*„Баш је љешне чувати зоведа,
А један ђути на дан ужинаати
Нез под земљом вазда благовати”....*

Додатна потешкоћа је и рад ноћу и стална изложеност опасностима које прате рударе, па зато аутор каже да немају воље ни дружити се с неким „А још прње ишта окусити, У образу крви неимамо, Ко самрти грешник изгледамо”, а поред тога

*„Ваља прати, кувати, кријати,
За несрећу коју зашћедити,
’ваки ти је животи у радника*

.....
Исход земље младости изгубисмо

.....
*Цркве нема ниједи свештеника
 Да ојоје служне самрџнике.*

.....
Многи јадни самом главом влаше”.

Једно од виђења земље у којој је пјесник живио исказује и кроз стихове:

*„У Слободи свакоме је једанка
 За богајног као и за просјака
 Ал’ је браће за Србина хладна*

Наш пјесник - исељеник не заборавља свој завичај, народ, језик, вјеру, националну припадност, али ни народне обичаје којима су посвећени бројни стихови. Он се са сјетом, љубављу и радошћу сјећа многих обичаја свога завичаја, који по њему чине саставни дио националног бића народа коме припада.

Божићни обичаји, посебно Бадње вече, најрадоснији је празник за све укућане, посебно дјецу у вријеме његовог дјетињства, али и касније. Зато је природно да је највећи број стихова (368) посветио Бадњој вечери, враћајући се „кроз сан” у родни крај, у родни дом, баш те вечери. Пјесма „Бокелев сан на Бадње вече” започињем пјесниковим маштањем:

*„Летим као ле’тирик сџура...
 У најкраћем шренути ока
 Под нама је била Бока...
 и коњиц за сџушџа”*
*„Баш на срџску Бадњу вече
 Мој се животи шад џоврну
 Преда мном су моји двори
 А ноћас је Бадње вече
 Куд ћеш среће од џе веће!”*

Тишина је пред његовом кућом и поред мора, не чује се, што је уобичајено те вечери, ни пјесма ни пуцањ пушке, на вратима је „звекир” на западу је Осоје, на истоку Ловћен, на југу Вратло и Луштица, на сјеверу Доброшница и „цареве пруге дуге” (жељезничка пруга) све му то казује да је пред родном кућом. С десне стране почуа:

*„Ту бадњаџи срџски сџоје,
 На крајев’ма засечени
 А бришџаном окићени”*

То га увјерава да у тој кући не живе неки туђини који не знају божићне обичаје, а што се могло десити у годинама његове одсутности. Тада гледајући кроз прозор угледа:

*„Божје дрво видим, ено
У чесницу забодено,
А њанџиљке од њири боје
У њореду на њу стоје
Низ божићно дрво висе
Ко заступава закл’о би се
На њириезу до чеснице
Видим ваџан њун њишенице
У ваџану св’еће мале
Што ће сјуџира да се сјале;
На зиду изнад трпезе је иконостас и икона Светог Спаса
„Храма моџа, храма Тоџаљскоџа” и
„Мајка Божја и Дух свети
и Син божји разажети;
Свети Ђорђе крсно име
Свети Сава њу са њиме...”*

Ту је и кандило, а на другом зиду слике Стевана Немање, цара Душана, „проклети бој на Косову” краљ Србије и крај њега „Књаз пјесник” (Књаз Никола), ту је и оружница, али у њој нема ни корица од оружја, а не мача, ханцара, цефердара или леденица, већ само два чибука и испод њих гусле, али без струна. Погледом кроз други прозор угледао је огњиште и на њему укрштене бадњаке. Просторија је пуна дима од тамјана, а млад момак окреће „божуру” (божићно пециво), околу под је застрт сламом. „Угледао” је и осједелог и остарјелог оца, брата који чита „Српски глас” братовљеву жену коју није познавао, сестара није било-поудале су се, а нема ни мајке јер је умрла док је он још био дијете, - сутра ће јој на гроб поћи. „Узме” један бадњак отвори врата и узвикне

*„Добро вече!
Наздравље вам Бадње вече!”*

Сви су му се обрадовали а „Невјеста у том часу Божићним межитом засу”. Тада запуца из пушке као што је био обичај кад се наложи бадњак, па сједоше да вечерају.

*„Посна бјеше њун’ укуса:
Добра вина и кујуса,
Посне рибе и њоџаче,
Суха воћа, лозоваче,
Приџаница, добре воље”...*

У разговору с оцем сазнао је да нема оружја, ни пуцњаве и пјесме, јер је аустријска власт заплијенила оружје, а младост одвела да служи аустријску војску, да служе „Швабо - тету” (због чега су избијали кривошијски устанци). Разговор прекидају два „ћесарова жандарма”, ко два турска зулумћара”, који су дошли јер су чули пуцње. У дијалогу са жандармима који су тражили да иде с њима, и који су га вријеђали, пријетећи батинама „*Влашкога ти твога Бога, Угарину ти тиристиа нога*” и да ће га пробости ражњем на коме се пекло пециво, наш дошљак као одбрану вади америчку заставу јер „*Ко се противу ње дижне, Њега вјечни санак ситијне, За њом ситији сила јака, Све самијех слободњака*”. Жандар за то не хаје, а наш повратник пушком коју је извадио из „шпага” (цепи) убија оба жандара: „*Нека знадеш Срби шито су, И у јегу и у йоносу... Нека знадеш Божић шита је, И како се он йошитује*”. Брату је препоручио да убијене утопи у море, да укућани никоме не говоре шта се догодило, а ако дође до истраге да сву кривицу свале на њега, а он побјегне, и у рану зору стигне у слободну Црну Гору. Узјахао коња „*И у шоме брзом лету, Пробудим се у кревету*”. И тако је завршио сан о Бадњој вечери нашег исељеника.

У овој пјесми Лазар Ђурић дао је реалан приказ обичаја православног становника Боке Которске. У нашој књижевности нема пластиције, реалније и свеобухватнијег приказа догађања, свих ритуала везаних за православно Бадње вече не само у Боки него и шире, гдје су сублимирани сви обичаји које је описао и Вук Врчевић који су се одржавали у његовом времену које се поклапа са временом које кроз стихове приказује и Лазар Ђурић.

Народне обичаје у вријеме божићних празника наши исељеници одржавали су онако како су им околности омогућавале у новој средини. Ови обичаји, најдуже су се одржали и преносили са генерације на генерацију, као слављење крсне славе. „Глас Црногорца” 18. X 1903. године објавио је допис из Лос Анђелоса гдје је „једна лијепа кита Срба из разних наших крајева: Црне Горе, Херцеговине и Боке Которске код г. Шћепана Крстовића” скупиле се и прославила Бадње вече и Божић. На Бадње вече остали су до поноћи, а сутра дан су цијели дан славили. Дизале су се бројне здравице: за здравље краљу Николи, свим Србима у Америци, „цијелом српству и нашој домовини” а наздравио је и „Срб-католик Џон Лопицић”. Нису изостале ни гусле, разне игре „српска кола” пјесме „Рождество твоје Христе Боже” и друге. „Трпеза” је била увијек пуна, а за то се побринуо, као и за послугу домаћин.²¹

Исељеник из Херцег Новог Крсто Русовић, који је са два брата живио у Буенос Ајресу, често је писао мајци обећавајући да ће доћи

²¹ В. Гојнић, н.д. 392, 393

„на виђење”. У једном писму из 1938. године, последије двадесет година боравка у Аргентини, пише мајци да ће те године доћи за Божић: „Моја мама, већ видим себе како уносим бадњак, а ти ме посипљеш пшеницом”.²²

У мјестима гдје су исељеници саградили српско-православне цркве окупуљали су за божићне празнике у цркви. Обичај је био да свака породица добије освећену грану храста, коју би чувала у кући на видном мјесту до идуће године.²³

Лазар Ђурић је поред божићних обичаја у својим пјесмама уткао и друге народне обичаје из родног краја:

*„Гдје се крсно име слави
И бадњаци српски сјеку
Сјомен чини светом Сави
И уз огањ јанци ђеку;
Гдје се ближњи миробожјају
И шарена јаја тјуку,...”*²⁴

Не заборавља ни мајчине савјете добијене у дјетињству:

*„Заклињем те колијевко
И чистијем српским мл’јеком
Не жени се иностранком
Већ Српкињом ил Словенком
Што ће с тобом крсник сјећи
Ка српскоме светилишту
И божуру српску ђећи
С бадњацима на ођњишту”*²⁵

Незаобилазни елемент динарског исељеника су гусле које су често биле дио његовог завежљаја који је носио собом. Оне заузимају истакнуто мјесто у његовом дому, било да се налази у велеграду - Сан Франциску, Лос Анђелосу, или шумама Канада, или у предјелу хладне Аљаске.

*„Ено гусле и гудало криво -
Та ризница српских дођаја,*

²² М. Црнић Пејовић, н.д. Историјски записи...

²³ Нада Лучић рођ. Познановић рођена је тридесетих година у Јоханесбургу гдје јој је отац иселио из села Ратишевина (Херцег Нови), а касније се оженио Даринком Вукасовић из Жлијеба (Херцег Нови). Она живи у Херцег Новоме, а сестра, браћа и сестра од тетке и бројни рођаци у Јоханесбургу - дала је податак о храстовим границима које је чувају од једног до другог Божића у кући. По неким подацима такав је обичај и у Канади.

²⁴ „Јовану Сундечићу - Приликом 50-годишњице пјесничког му рада”

²⁵ „Мајчина сјена”

.....
*Гусле славе име пошћенима
 Ка' оружје у руци Вишњића,
 Гусле дижу лађум срамотинима,
 Ко' самокрес храброџ Синђелића,
 Гусле бијеху врађу бич
 Слободе бранич!" ...*²⁶
*На далеко с ону сћрану свј'етиа
 Србин ђеље нештио од дрветиа,
 А зђулио кожу од јаретиа,
 Од коњчетиа ођулио сћруња,
 А кућио од шамјана зруња,
 Па од штога зусле најравио"...*²⁷

Послије тешких борби и многих жртава датих за слободу остаће јунаци, понос:

*„И ђјесника са зуслама,
 и ођњиштиа с бадњацима”*²⁸
 И слиједећи стихови посвећени су гуслама:
*„Боже мили јесу ли славуји?
 Ил' уз зусле ваљда неко зуди,
 Те мишином ђуни моје зруди?”*²⁹
*„И ђлео си вјенце ловорове
 И уз зусле ђје'во јаворове”*³⁰

Лазар Ђурић не би био син свога краја када не би једну од својих творевина посветио мајци. У пјесми „Мајчина сјена” унесећи своја пјесничка маштања, говорећи о својој дужности према домовини, о својој националној припадности, захваљује се мајци на њези и васпитању, сјећа се њених аманета - дужностима према роду и плаши се да ли ће успјети живјети према мајчиним савјетима и одржати обећања која јој је дао.

*„Ах, хвала ти ко анђелу
 На мајчином њеђовању,
 И ко ђрвом учитиелу
 На домаћем васћићању!”*

²⁶ „Спјев богињи слободи...”

²⁷ „Под земљом у Америку”

²⁸ „Мајчина сјена”

²⁹ „Приликом излета Срп. Црн. Доб. и Лит. Друштва 1895”

³⁰ „На глас о смрти великог српског пјесника Љубомира П. Ненадовића”

Мајка му је савјетовала да не жали живот за јединство „Отачаства” - „Пролиј крвцу, Нек је проста”, а тако исто треба да поступи ако му „неко дирне у заставу и име”.

*„Гини онда не жал’злаве
Јер што нам је од стџарине!”*

Ако започне борба за слободу у домовини треба да се врати одмах у домовину и учествује у борби, па он на то одговара:

*„Српској мисли послужићу
Што ми моје силе дају,
Аманете одржаћу
У најдаљем свијетлом крају.
Из свег срца желио би
Повраћити се дому своме!
Т’јело, душу жртвов’о би’
За јединство српству моме”.*

Пјесник је у вријеме избијања Првог свјетског рата имао 47 година живота, па и није могао похрлити у родни крај, да са осталим добровољцима учествује у рату против Аустроугарске и њених савезника.

Већи број пјесама, како је и сам пјесник навео, посветио је угледним људима, пријатељима, познаницима и годишњицама исељеничких друштава као и гласилима која су излазила на нашем језику у Америци, или прославама Савин-дана. Поред већ поменутих пјесама посвећених краљу Николи, Јовану Сундечићу, Љубомиру Ненадовићу, пјесме је посветио и Светозару Милетићу (изговорена на забави приликом 70-годишњице живота, коју је приредило Српско-Црногорско Добротворно и Литературно друштво у Сан Франциску), дум Ивану Стојановићу, Бизмарку и Грчком краљу пригодом женидбе.

У пјесми „На глас о смрти великог српског мислиоца и књижевника дум Ивана Стојановића” су и стихови:

*„Поникао си као посљедњи тврди храст,
Српском роду на корист, а Дубрави на част,*

.....
*Изабр’о си начело најсвџијег чина
На основу љубави Божјега сина;*

.....
*Око себе глед’о си сирочади троје,
Гдје најмлађе клања се, разво крсти се двоје;
И штоју чисту душу вјера не омета,
Да жарко љубиш, брајски, сва три сирочета.*

.....
*Плачу великана
Врлог нам Дум Ива*

*Кој' је био дика
Сваког свештеника,
А вјерна слика
Сина Дубровника”.*

Педесет и четири стиха посветио је политичару и државнику
Бизмарку поводом његове смрти:

*„Иако је звозден, оде к'о сиротиња
Иако се и сам Словеном признав'о
Стигоа за Бизмарка ружно рећи нећу”,
та му је по обичају „уждио” и свијећу, али:
„Не ћалим је као човјеку ил'свецу
Но к'о црном врагу, односно к'о Њемцу*

*.....
Али човјечанске љубави, правце
Нијеси у срцу им'о ни мрвице*

*.....
Италију скучи та савезна шаја
И шћера је скоро до просјачког шћайа;
А жалосна Пољска данас без лијека
Проклињаће тебе и јелога вијека,*

*.....
Берманији самој неће пројаси бићи,
Већ и Аустрији истио ће се збићи
А сад, канцелару, сјавај, миран буди
Док те руски Козак из сна не пробуди-*

*.....
Ти си био чувен, врло велик боса,
Па ево ти пјесме, мјестио парастоса”.³¹*

Посљедњим наведеним стиховима аутор нам даје објашњење због чега је пјесму посветио човјеку који је био омрзнут код словенских народа, који су били под влашћу Аустрије. Лазар Ђурић, пјесник, није могао, као и већина његове браће по перу, а да дио свога креативног духа не посвети угледницима било владарима, или политичарима.

Међу пјесмама које је посветио пријатељима и познаницима у овој Збирци објављене су: Шпиру Вукосављевићу (приликом женидбе са г-ђицом Аном Дабовић), Шпиру Радуловићу („Уза слику”; истоме као напијалица за свадбеним столом), Г-ђици Елвири Матули („У књигу споменицу”), Крсту Радуловићу („Уз слику”), Владимиру П. Поповићу („Уза слику” и „Истоме на глас о вјеридби”, а трећу му је

³¹ „Бизмарку умјесто парастоса”

посветио „Кад је био нападнут” - из кратког текста може се закључити да је био вербално нападнут од некога), Ахилу Доклестићу (Приликом женидбе са г-ђицом Драгом Милишића у поклоњеном албуму”. Истима на дан вјенчања - у поклоњеном албуму), и „Луки Вукову Зеновићу”, уз стихове:

„Промислиће ко је Лука био

И какво је дјело учинио!” стоји напомена да је Лука „отрагу” 15-20 година „распарао аустриску заставу приликом излета Српско Илиричног Добротворног Друштва”. Лука је рођен 1848. године у Режевићима (Паштровићи), а у Америку је дошао 1869. године. Умро је у Фресну 1893. године, 16. августа. „Уживао је лијеп глас код своје браће у калифорнијској српско-словенској колонији. Био је искрен пријатељ и вјеран друг”.

Пјесме посвећене пријатељима и познаницима су пригодног садржаја у којима се истичу њихове врлине, значај пријатељства, изражавају жеље за добро здравље, срећу у породици, здрав и бројни пород, а сходно својим националним осјећањима често се у пјесмама помиње српство, српски народ.

Родити се и младост провести у крају чије су љепоте опјевали многи пјесници и описали многи књижевници и путописци, осликали сликари, а бити пјесник, као Лазар Ђурић, немогуће је стиховима не насликати такав свој завичај. Навешћемо неке од стихова:

*„При јодножју ловћенскоме
Гдје из с’јене цв’јеће ниче,*

.....

*Пружио се морски заљев
Из ког сунце одсјајује,
А тај заљев окружују
Маслинова брда доци,
Гдје се славуј-џласи чују: -*

.....

*Гдје с’ малене пчеле роје
Гдје свилене бубе преду,*

.....

*Гдје умилна ластавица
Долећила на љетишиће
А бијели џалеб иттица
нађе своје кувалишиће,
Гдје њо цв’јећу разнобојне
прелијећу леирице”.*³²

³² „Јовану Сундечићу - приликом 50-годишњице...”

Три пјесме се одвајају по садржини од осталих. „То су Ода дувану”, „?” и „Критичарима”. У првој пјесми велича значај дувана, описујући његове позитивне стране због којих би му замјерили данашњи љекари и еколози. Стихови су пуни најљепших ријечи за ову биљку, за коју поред осталог наводи да је треба користити и кад је човек тужан и кад је весео. Налазимо и један податак о пушењу који се односи на Боку, у његово вријеме:

*„У наске расџе само за људе”
Жене за неће - ја не знам зашто -
(док у Америци жене пуше) јер.
„Куда дим прође, не може рђа
Защо овамо и жене пуше”.*

У пјесми налазимо и народна вјеровања о корисности дувана. Сматрало се да дрво које је изложено диму (као кућно сљеме над огњиштем) неће напасти „биша” (жижак који оштећује дрво), да одимљени усјев бољи плод даје да

*„Кад се у сандук дуван меће
Одјело нигде изрињати неће
Те не би њему ходила змија
Да добар није”.*

У напомени, поткрепљује своје стихове причом која се чује у народу да змије воле дуван и да се дешавало да су налазили заспалом „пушиоцу” на грудима змију са уздигнутом главом над устима како удише мирис дувана из његових уста.

У пјесми која је насловљена знаком питања сазнајемо о његовим размишљањима о звијездама, космосу, животу ван наше планете и да ли има нечега послје смрти.

Када је поставио питање учитељу о звијездама добио је одговор:

*„То су синко сви свјетови
Како наша земља што је*

*.....
Један тренутак васионе
То је ова земља наша”.*

Објашњавао му је и о постојању комета метеора. На питање:

*„Гдје свршава простор ови
Гдје л'меће и границе
Изван нашег недогледа
Учићељ ми рече „Шути!
Ко о томе мисли смије!
И звиздару с' мозак мути
од ишпања шаковије”.*

Своја размишљања завршава:

*„Залуд мука - не разабирам
Иза гроба штиа се крије,
Ал вјерујем постојано
у душевно бесмртије”.*

У пјесми „Критичари”, говори о тешкоћама писања, сумња у своје пјесничке творевине које је желио спалити, муче га дилеме и недоумице као многе ствараоце, али побјеђује жеља да пјесме објави јер његов народ присваја туђинштину, а он је

*„Из љубави тјевао си роду
И бранио слогу и слободу
Ако н’јеси велики поетиа
Сл’једи тако то је дужности светиа,”*

.....

*„А сад здраво, драги критичари
Напакниће добро наочари,
Наоптириће пјесме као сноље
Изаберити кукољ из шиенице
Бацити га огњу нешпедице,
Да будуће сјеме не оптрује
Да нам књижа цваити, најредује...”*

На крају Збирке објављена су имена претплатника. Највећи број њих су исељеници из Боке настањени у разним мјестима Америке: „Aljaska, Arizona (Bisbee) California (Angels Camp), Benton, Fresno, Hobart Mills, Los Angeles, San Francisco, Sierra City, Quartz), Mexico (Acapulco Guerrero), Montana (Butte, Granite), Nevada (Pioche, Tonopah), Washingon (Tasoma). Извјестан број претплатника је из Котора, Херцег Новогa, Цетиња, Његуша, Требиња који су сами, или је за њих извршио претплату неко од родбине или пријатеља исељеника. Тако је Божо М. Бећир претплатио се на по један примјерак Збирке, осим за себе и за брата Јована и рођака Јова Н. Бећира управитеља вароши Цетиње, Марка Врбицу с Његоша и Сима Чучка из Котора. Матија Војводић претплатио се за себе, и за капетана Обрена Никовића из Никшића, а Јован Лепетић за себе и браћу: Шака, Јанка и Неђа у Херцег Новоме. Лука Ђурић претплатио се за себе и још осам особа из Херцег Новогa, а Андрија М. Мишевић за себе, браћу и пријатеље - у свему четрнаест примјерака. Појединци су се претплаћивали и у корист Друштва у завичају: Благоје Н. Лепетић за Српско радничко друштво и Српску читаоницу у Херцег Новоме, док је Крсто Ј. Терзовић претплатио тринаест особа, и „Српски глас” у Задру, „Глас Црногорца” на Цетињу и „Оногшт” из Никшића.

Својеврсно историјско штиво завичаја и шире, историјат исељеништва, посебно Боке крајем XIX и почетком XX вијека дато је

кроз пјесме које су биле предмет интересовања овога рада, дата је слика роднога краја, природне љепоте Боке, опис бокелске куће, покућства, обичаја, поштовања мајке, - жене мајке, носиоца и преносиоца најљепших и најсветијих традиција, васпитача синова бораца за слободу свога рода, политичких прилика у Далмацији - Боки, Црној Гори и Србији, однос аустријских власти према Бокелјима, мотив, подстрек и циљ сваког исељеника, потешкоће на које је наилазио у првим данима исељеничког живот и мукотрпан живот, посебно је реално осликан живот исељеника - рудара. Истакнута је нераскидива повезаност са родним крајем и пажљиво праћење и обавјештеност о свим збивањима у завичају, и то у времену када комуникациске везе скоро да нијесу ни постојале ако се упореде са данашњима. Кроз пјесме Лазара Ђурића проговара исељеништво Боке, тога времена посебно православци - Срби којима је припадао и којима је припадало двије трећине становника Боке. Он је православца, Србин, Бокел који је идеју о ослобођењу свих Срба понио из завичаја, као и идеју заједништва и припадности славенској породици народа. За њега су Срби и Црногорац браћа једнога народа, јер није ни могао другчије схватати већ и како је владало схватање његове околине и шире, како су тада сматрали владари, сељаци, рибари - народ. Пјесник није занесењак идеалиста када говори о народу коме припада, јер потенцира неслогу, себичност, посебно код великаша. Оптимиста је, пун наде када гледа на будућност свога народа, бодри и себе и оне због којих је пјесме објавио:

„Српство моје лозо сарезана!”

.....

*Лозо, лозо, свак те сарезује,
У различне земље пресађује;*

.....

*„Боље среће коло окренути
Одрођено себи прибавити
Напуштено рагу обратити*

.....

*Порушено ојети обновити
Опуштено Срб'ма населити”³³*

Величањем правде и слободе у Америци није обичан куртоазни чин земљи у којој живи, већ то је било опште схватање исељеника, али многих других до данас. Виђење Америчке стварности казује и кроз стихове:

³³ „Србину”

„Јер у земљи Колумбије моје
За свакога право једнако је

.....
Сваки човјек да човјеком буде
И робова да нема међ'људе”
Опасности нема моја глава
Грађанин сам ових држава
Ову земљу љубим и пошћујем”³⁴

Он и други исељеници видјели су само правду и једнакост, нијесу уочили, бар нијесу о томе јавно говорили, о нечовјечном понашању према Индијанцима и Црнцима, већ су прихватили, у том погледу, схватање средине у којој су живјели.

Чежња за родним крајем присутна је код свих исељеника, жеља да се бар на кратко борави код родне куће. Сви су они одлазили у свијет да би зарадили и вратили се. Колико их је остварило своје жеље? Без изузетка пратила их је мисао и жеља да ће, ако већ не могу да посјећују родни крај или да се у њега врате са уштеђевином, да у њему нађу вјечни починак. То је исказао кроз стихове и Лазар Ђурић. Све ове жеље исказивао је и његов суграђанин Крсто Русовић, у писмима које је слао мајци из Аргентине, гдје је иселио са још два брата. Његова писма су потврда осјећања исељеника које је исказао Лазар Ђурић, а о којима смо безброј пута читали и слушали. Русовић у једном писму пише, „... Прелазим сатове и сатове у сјећању свега тамошњег, почевши са старом и милом мајком, пак својтом, пријатељима и читавим нашим драгим... учествујући у нашим забавама, крсним славама, народним свечаностима, хватам се у народно коло, управо онако како сам чинио кад сам тамо боравио”. У писму из 1938. године, након двадесет година проведених у исељеништву, по ко зна који пут, обећава да ће доћи на „виђење”. Моја мама, већ видим како уносим бадњак, а ти ме посипљеш пшеницом”. Није дошао ни те године за Божић, ни никада касније. Умро је у туђини, као и већина исељеника, и није му се остварила жеља, да види мајку, родни крај ни да вјечни сан почива у родној земљи.³⁵

Кроз пјесме тече чист народни језик - бокелска варијанта источно херцеговачког дијалекта који је био заступљен у сјеверозападној Боки, са понеким романизмом који је употребио Л. Ђурчић, као на примјер ријеч „почуо”.³⁶

³⁴ „Бокелски ускок и Америчка вила”

³⁵ М. Црнић Пејовић, н.д. Историјски записи

³⁶ Почуо-зденац, бунар лат. *potium*, ит. *pozzo*. Ова се ријеч у сјеверозападној Боки веома ретко употребљава, С. Мусић, Романизми у северо-западној Боки, Београд, 1972.

Аутор је био под снажним утицајем наше народне усмене књижевности, што нам показује употреба десетерца, облика бугаштица, тужбалица, али је и познавалац наше писане књижевности, па налазимо и друге елементе у његовом писању.

Кроз стихове Лазара Симова Ђурића расвијетљен је читав спектар из живота Бокеља у Боки, и Бокеља иселјеника, његовог времена, дајући нам драгоцене податке које не можемо наћи у примарним изворима - архивској грађи. Можда ће некоме, из данашњег угла посматрања, ове пјесме чинити се исувише патетичне, мелодраматске, јер данас није „у моди” бити носталгичан за завичајем, прошлим временима, није се упутно бавити прошлошћу свога народа, посебно одређенога, бити родољуб, данас поштење, правда, можда немају ону вриједност коју су имале у времену настанка ових пјесама. Истина, у посљедње вријеме почињу да се одржавају обичаји, посебно божићни, али знатно модификовани због промјењених услова, али и због њиховог непознавања и тумачења од стране непознавалаца, који их или глорификују или омаловажавају, или што је још горе повезују са дневном политиком, па им њихову дуговјечност њихову „душу”, њихову бит постојања, уништавају, због чега се у многим случајевима обичаји одржавају реда ради, а не из духовне потребе и радости које они пружају.

Иако ће неко ове пјесме окарактерисати као застарјеле, идиличне, оне су у суштини веома савремене и добијаће све више на значају, протоком времена.

Marija CRNIĆ PEJOVIĆ

TRADITION AND ETHICS IN THE VERSES OF BAY-OF-KOTOR EMIGRANTS

Summary

The paper deals with the Collection of Poems by the emigrant Lazar Simov Ćurić of Igalo published in 1903 in San Francisco, which illuminate the whole spectrum of the work and life of the Bay-of-Kotor people in the Bay and the Bay-of-Kotor people and other emigrants of his time, providing us with precious data that cannot be found in the primary sources – archival materials.

The poems are written in fine popular speech, Bay-of-Kotor variation of the Eastern Herzegovina dialect, spoken in the South-Western part of the Bay of Kotor.